

A NEMZETI IRODALOM ISMERETÉNEK VISZONYÁRÓL

A NEMZETI ÉLETHEZ, ÉS BUZGÓ ESDEKLÉS

A „NEMZETI KÖNYVTÁR” ÜGYÉBEN.

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

I.

A nemzeti élet s a szellem melly azt táplálja és határozza, nem csak azon *külső tettekben* nyilatkozik, mik a szokott értelemben vett historia tárgyát teszik; hanem *vallásában* is, a szerint mint azt kifejté vagy az idegent magába felvette és módosítja, *polgári intézményeiben*, melyekkel társadalmi viszonyait szabályozza, *cselekvőségében*, mely anyagi állapotjait határozza, *erkölcsében*, melyek úgy ethikai elveinek, értelmi s kedélyi lényegének kifolyásai, mint ezek által feltételezett társas formáinak összvegét állítják elé, továbbá *művészetében*, mely szellemisített érzékiségének alkotó munkássága, *nyelvében*, mely a sajátlag módosult lélek belső szükségességgel képződött orgánja, és végre *irodalmában*, mely alatt a gondolat írott (vagy bár íratlan, de írható) művei összvegét értjük. A nemzeti élet e külön utú nyilatkozásainak *egyik forrása* kétségtelenül a nemzetek kivül van: t. i. földirati fekvés, más népekkeli viszonyok, idegen műveltség s ennek művei, történeti események s a véletlennek szövődései nevezetes tényezői annak; *más, ősi*, mély és belső szükségü *forrása* magából a nemzet kebeléből serked, ama tényezők által különféleképp határozva, de bizonyos pontig sajátóságát idők során át megőrizve. De van még egy *harmadik forrás* is, mely nem kevesbbé hatályos: s ez a *leélt idők emlékezete*, melyeket a *történet*—, s az idők *szellemi műveinek maradványai*, melyeket az *irodalom* őriz meg. Ezek örök és végtelen körben forogva, teremve és teremtvé, szülőttei és ismét újjá szülői a nemzeti szellemnek. Tudnillik ugyan azon jelet merül itt fel az emberiségben, melyet az anya természet mutat nagyszerű életfolyamában: mit tegnap előhozott, azt ma elrontja, hogy holnap ismét új alakban feléleszsze. A mely levél ősszel elhervadt és lehullt, a földdel egyesül, hogy tavaszkor új viránynyal dí-

6.8

szesítse a lombatlan ágakat. Így elmúlik a jelen, hogy a jövőt termékenyítse; kebelében semmi sem hal meg, semmi sem enyészik el, hanem örök körben csak alakot vált. Az embervilágban is minden tett, mely megtörtént, minden gondolat, mely megszületett, arra van, hogy új tetteket és új gondolatokat szüljön: s ha bár az emberi korlátolt erő csak bizonyos határig nyomúlhat elő, megállapodást nem ismerve, hullámvonalban mozog, s hanyatlik koronként, hogy ismét felfelé törjön. Minél gazdagabb az emberiségnek, részletben pedig valamely nemzetnek *múltja*, annál gazdagabb jövődőt várhat, *ha múltját meg nem tagadja, s azzal, mi abban mag és csira van, jövődjét termékenyíteni érti*. Végtelen a múltnak ereje a szívre, melyet melegít, a képzelemre melyet felizgat, az észre, melyet tapasztalásaival bölcsesé tesz. A múlt e végtelen erejének tisztelete és elismerése foglaltatja az ébredező népekkel énekbe történeteiket, az véseti kövekbe a felébredtekkel hőseik nagy és üdvös tetteit, s az iratja meg a felsőbb műveltségre fejlettekkel a történet könyveit. Minden nemzet annál biztosabb zálogait bírja egy méltó jövődőknek, mennél gazdagabb múltat örökölt; az ilyennek kebelében létezése hitté válik, az ilyen meg nem tud halni.

A külső tettek emlékezete csak egyik ága a *történetnek*; másika a szellemi élet emlékezete s magok a szellemi művek: az *irodalom*. Valamint nép nem lesz soha férfivá, mely múltja iránt hideg lévén, abból nem hörpöli a bölcsesség és lelkesedés italát; úgy irodalom sem izmosodik életműves terepély fává, mely a múltban elágazó gyökereitől megválnak. Nem ereszkedem annak megmutatásába, mennyi erőt késünk meríteni történeteink beható tanulásából; de mély fájdalommal tekintek irodalmi életünkre, mely annak, a mink már volt, elfeledése, s a meglevő javak hideg mellözése által, szegényebb mint volna, ha egész vagyónunkat felkarolva, azt a sok jót, nemest, valót és szépet, mit magyar velő s magyar munkásság előállított, éldelnők és felhasználók. Minden egyes kor bizonyos oldalakat előszeretettel fejt és gazdagít, minden kor irodalma nagyobb kisebb mértékben egyoldalú, anyagban, vagy felfogásban, kivitelben vagy formában: s azért valamely több százados irodalomnak csak minden korai együtt képeznek némi egészet, a mennyiben több neinek és irányok, egymást fölvilágosítva és kiegészítve, csak ily egész irodalomban képviselvék. A görögök Homérjok mellett egy Orpheos és Musaeosnak, népi életök első, regés korából átzengő

énekeit is tisztelettel éltették magok közt, míg azok régi alakjukban végül elenyésztek ugyan, de csak miután költeményeik phoenixként kikeltek hamvaikból, azaz miután általok lelkesedett költők, maradványaikat újjá alakítván, az enyészöket új életre hozták. A romaiak Augustus korában is hálával emlegették nem csak, de újra átélvezték Ennius és Pacuvius műveikben irodalmuk hajnalát; s az új kor lelkes nemzetei házi istenekként tartogatják régi íróik munkáit kézi könyvtáraikban. Anglia, Franciaország s német szomszédaink évről évre megújítják és sokszorozzák Chaucer, Montaigne és Luther munkáikat, válogatva legalább, s alig van házi és családi könyvtár, melynek polcairól a nemzeti büszkeség, hála és tisztelet e régi tárgyai biztatva le ne intenének a kegyeletes maradéokra. Sőt a legújabb idő, mely pedig nem szűnt meg új remekkel bővíteni a régi gazdagságot, mind mélyebb és mélyebben érezve a nemzeti szellem régi hagyományainak lelkesítő és termékenyítő becsét, versenyt vonja elé nem érdemlett homályukból a nemzeti irodalmak ősi maradványait, mik régi könyvtárakban kevesek által olvasható hártákon elkerülék enyészetőket, s azokat egymást érő szebbnél szebb kiadásokban visszaiktatják a nemzet köz birtokába, jegyzések és glossáriumokkal felvilágosítják, iskolákban magyarázzák, az újabb kor újabb nyelvére fordítva népszerűsítik, s történeti és széptani alapos munkák írásával új díszre költvén fel régi irodalmi életöket, azon korokat is új fényben állítják elő. Ezen igyekezetek által a középkor míveltségi, erkölcs- sőt polgári története is véghetetlen sokat nyert, de nyer az új koré is, mely nem az égről esvén le készen, hanem abból fejlődvén, érthetőbb, és érdemeiben megítélhetőbb lett. E nemzetek, melyek politikai elsőségök és míveltségi fejlettségök által rég szabályadókká lettek Európában; de a reál tudományok szerencsés üzése s gyakorlati képességek által is mint leggazdagabbjai e világrésznek a többi népek felett közvetve a legnagyobb hatalmat gyakorolják: büszkeségöket találják azon eredményekben, melyekkel régiségök buvárai, kik azért nálók a legnagyobb tiszteletben állanak, lefolyt századaikat fényre derítik. Ők azt hiszik, hogy mennél gazdagabb múltat mutathatnak fel kivált a szellem országában, annál alaposb igényeik vannak felsőséget követelni azon *barbárok* felett, kik csak tegnapelőtt bontakoztak ki írástudatlanságukból, s kiknek csak tegnap óta van irodalmok.

S vajjon mí, kiknek ez idő szerint már csak múltunk van, e

barbárok közé tartozunk-e? Sok magyar, és pedig oly magyar, kinek könyvszekrényében nem egy angol és francia könyv ragyog, vállat vonítva odább áll, hogy a piritó Igen kimondását kerülje — ha t. i. mégis érez annyi hazaszeretetet és annyi ragaszkodást nemzetéhez, hogy e kérdésre az igent kimondani áttolja. Pedig ha mi *több lelkesedéssel* üztük volna irodalmunk munkás szeretetét, ha *több buvárjai* akadtak és pártoltattak volna régi történetünk s szellemi életünknek, pirulás nélkül felelhetné nem csak *e pár* történetvizsgáló, hanem minden magyar, kinek szive a nemzeti becsületért még dobog, hogy csakugyan régibb igényeink vannak a mívelt népek közé számíttatnunk, mint a melyeket a magunk által bizony nem nagy lelkesedéssel értesített világ irányunkban elismerni kész. Elmondhatná hogy, ha őstörténetünk a régi népek történeteiből kiszemelve és tisztába hozva nincs is még, de őseink fellépése e világ-részben nem egy múlt-nélküli csordáé, mely társadalmi szerkezetet és intézményeket nem ismert; elmondhatná, hogy ők az értelmi fejlettség bizonyos fokát visszatükröző vallást és nyelvet hoztak magokkal, hogy történeti emlékezeteket őriztek, melyek győzelemről győzelemre vezették; elmondhatná, hogy az írás mestersége náluk nem volt ismeretlen, hogy európai állodalmuk megalapítása s fennmaradása erkölcsi felsőséget bizonyít Kelet-Europa akkori elpuhult vagy kevesebbé fenkölt népei felett; hogy csodálatos fogékonyságot tanúsítottak az európai műveltség elfogadásában; elmondhatná, hogy nyolcszáz év óta van nemzeti irodalmunk, s ha még is a nyugoton megállapult nemzetek mögött e részben elmaradtunk, ennek okai nem a képesség hiányában, hanem jól értett történeteinkben föllelhetők; hogy a hitújítás korában, midőn a feltétlen hitnek helyét a bírálat foglalta el, s így a szellem a merő dogma alól emancipáltatott, a magyar elme nem csekélyebb mozgékonyt mutatott, mint más nemzetek; s hogy ha akkor élénkebb fejlődésnek indult irodalmunk oly fokra nem vergődhetett, milyenre csak a másodrendű nyugoti népek is: ennek a nemzet eltépett polgári viszonyaiban, műveltséget pártoló s árasztó hazai kormányhatalom nem léteiben, két századnak majd folytonos, török és polgári, háborúiban, a múltnak minden emlékei elpusztulásában, a soknépűségben, s végre földirati szerencsétlen fekvésünkben kell keresnünk. És végre elmondhatná, hogy mind emellett is volt irodalmunk melynek bár *jókora része elveszett*, az mégis mind a költészetben,

mind az akkor üzött tudományokban egyes csillámokat mutatott fel, mik szerencsésb körülmények közt csillagokká fejlődendnek vala.

Igen is, értelmi világunk múltja korántsem oly parlag, hogy annak fényre derítése nemzeti becsületünkre új sugárokat ne hintene; irodalmunk maradványai a régibb időszakokból is korántsem oly jelentéktelenek, hogy azoknak *új kiadások által feltámasztása* nemzeti életünk érdekében ohajtandó, sőt multhatatlanul szükséges ne volna. Szükséges pedig, mert a XVI., részben a XVII. század irodalma, a mennyiben a vég enyészetet elkerülte, vagy rejtve van a vizsgáló előtt, vagy *a legnagyobb veszedelemben forog*. T. i. ama kor irodalmi termékei többnyire igen kevés, jó részt egyetlen példányokban maradtak fen, melyek nem is találhatnák mind köz könyvtárakban, nem azonegy helyt, s mik ily helyen őriztetnek is, nem mindig hozzáférhetők! Mennyi kincs van vagy lehet eltemetve itt ott magányosaknál tudva vagy észrevétlenül, kisebb rendű könyvtárakban, miknek tartalmát többnyire gondviselőik sem tudják, vagy legalább közzé nem teszik; mennyi van a Horvát István könyvtárában, melynek megvétele öt év előtt meg volt a nemzettől ötvenegy vármegyében szavazva, de szerencsétlen conjuncturák által még most is lebegő félben, maga a könyvtár pedig zár alatt; mennyi a Jankowichéiban, abban is mely pör alatt hever, és abban is, mely a nemzeti muzeum számára tizenöt év óta megvéve ugyan, de köz használatra felállítva maig sincsen! S az ismeretes maradványok közül is, mennyi van mind maig magán kézen, s a nemzet elől elfogva! Mennyi veszett el ujabban köz tudomás szerint is! Első magyar nyomtatványunknak, a szent István fölötti éneknek 1484-ből hült helye; Székely István istenes énekei, Bornemisza Clytaemnes-trája, Balassa Bálint első kiadásbeli dalai: hol leljük ezeket? Több régi munkának, melyet Bod Péter egy század előtt még olvasott, szintűgy semmi nyoma többé; Erdösi nyelvtana 1539-ből elsikkadt, és hála Kazinczy buzgó gondoskodásának, ki azt még 1808-ban újra kiadván, az enyészettől megmentette! Apácai Csere János Logikájának már csak emlékezete! stb stb. De csoda-e ez, ha még a múlt század sok könyve is mamár a ritkaságok között fogott helyet? Avagy ki bírja az időkort képző Bessenyei György minden munkáit? Kazinczy első munkáit hanyan láttuk? Mi több: én több évi fáradságok után még Csokonai Lillája *első* kiadásának csak egy példányát sem birtam kinyomozni. Ismétlem: számos író vagy munka a XVI.

századból *egészen* elveszett: míg a meglevők nagy része codexi ritkaságú: — a könyvmoly bibliománok öröme, az irodalom történetirójának kétségbeesése, a nemzetnek pedig érzékeny kárára!

Igen is nekünk, hogy *irodalmunk emlékezetes részét* a vég elenyészéstől megmentsük; hogy a *nemzeti irodalom története*, mely nélkül, mint a nemzeti önérzet egyik leghathatós tényezője nélkül, többé el nem lehetünk, *lehetővé váljék*; hogy maga az irodalom a *nemzet szellemi köz kincse gazdagítására ismét köz vagyonná legyen*: a többi mívelt népek kegyeletét és bölcs gondoskodását követve, mindent, mi bármely tekintetben becses, *újkiadások által ismét fel kell élesztenünk*. Nemzeti bünt követünk el, ha ezt tenni még tovább is elmulasztjuk.

II.

Ennek eszközzését, mennyire tölem telik, első fellépésem óta élttem fő feladatává tettem. Oda céloztak harminc éves tanulmányaim, oda különféle dolgozásaim, oda különösen azon vállalatom, melynek előrajzat a Kisfaludy-Társaságban 1842-ben terjesztettem elő *), s mely „*Nemzeti Könyvtár*“ cím alatt megindulván, jelenleg is foly — ahogy folyhat. Mennél inkább szorúl ez a magyar közönség pártolására, annál buzgóbban kell e terv elősegelésére a nemzet lelkes fia s az öszves közönség szíves figyelmeért s hazafiúi hozzájárulásaért esdekelnem.

A „Nemzeti Könyvtár“ tartalmát a *nemzeti irodalom koronkénti vívői és képviselőinek*, eddig sokfelé elszórt, eldarabolt, nagy részt bajjal kapható, részint már csak egyetlen példányokban fennmaradt, legtöbbször hibásan kiadott *dolgozatai* tennék, a *külön kiadások és*, hol vannak, *kéziratok gondos összevetése által eredeti valóságokban hibátlanul előállítva*, az írók fejlődési menetét legjobban kitüntető *időrendben szerkesztve és életrajzi úgy irodalmi ismertetésekkel bevezetve*.

Legyen már most szabad a szándéklott gyűjtemény *fő osztályait* külön elsorolnom, s a mennyiben szükséges, figyeltető észrevételekkel kísérem.

Az első fő osztályt

A TIZENHATODIK SZÁZAD KÖLTŐI

teszik.

*) L. azt a Kisfaludy-Társaság Évkönyvei IV.-d. kötete 38. s köv. 11.

A tizenhatodik század költői irodalma nem csak a tudósokra nézve általán, de még irodalom-történetésinkre nézve is legnagyobb részt *terra incognita* mind e mai napig; úgy hogy, Tinódit kivéve tán, néhány író nevénél s néhány munka címénél alig ismernek belőle többet. Oka ennek épen a példányok fenemlített rendkívüli ritkasága; mihez még az járul, hogy az első kiadások többnyire hiányzanak, az utánnyomások pedig, melyek részint a XVI. részint a XVII. században készültek, oly hibások, hogy sokszor nehézségekkel kell küzdeni, milyekkel a régi kéziratokból tiszta szöveg előállításában. E tiszteletes maradványai új korunk hajnalának mind a polgári és vallási, mind a műveltségi és nyelv-történetre nézve a legnagyobb fontossággal bírnak. Bennök az íróknak, mint a népi élet, jellem és erkölcsök képviselőinek műveltségi foka, a kor legfontosb politikai, társadalmi és vallási eseményei és állapotja felett uralkodott nézetek fejezvék ki. A historia sok ismeretlen ténnyel gyarapúl, sokra nézve azokból bővebb felvilágosítást nyerhet. A nyelvtörténet azok nélkül amaz átmeneti kor legfontosb adatait nélkülözi, melyben a *régi felföldi nyelvjárás*, mely a XV. század végeig az irodalomban szinte uralkodott, az *alföldi magyarságnak engedte lassanként által helyét*, mi által egyengettetett azon út, melyen az *alkotó szellemű Pázmán*, mint a mai magyar könyvnyelv alapítója, nyert halhatatlanságot. Ha ezen érintésekből nemzeti irodalmunk e részének fontossága eléggé ki nem tűnnék, oly elismert tekintélyekre hivatkoznám, mint *Bél Mátyásé* és *Cornides Dánielé*, kiknek elseje már több mint egy század, emez több mint hatvan év előtt a XVI. század költői újra kiadását a polgári és nyelvtörténet tekintetéből egyaránt ohajtották. „*Multae huius generis cantiones historicae, mond emez, prodierunt seculo XVI., quas in volumen collectas si quis recuderet, nae is et de historia patria et de veteri poesi hungarica mereretur insigniter*“ *). *Bél* pedig: „... *operae pretium facturum crediderim, si quis huius generis cantilenas, in volumen collectas luce publica donaret: quod sperarim, praeter linguae hungaricae habitum, multas simul rerum gestarum περιεχόμενα ea solertia detectum iri*“ **). E férfiak elhúnyta óta még több ily maradvány fedeztetett föl: de a historia érdekében az egy Tinódit kivéve egy sem aknásztatott ki.

*) Vindiciae Anon. Belae R. Notarii. Budae, 1802. a 218. l.

**) Math. Bel: Adparatus ad Hist. Hung. Decas II. Poson. 1745. a 65. 66. II. gg jegyzésben.

Az én gyűjteményem *sok névtelenek* írásain kívül SZÁZNYOLC NEVEZETT KÖLTŐT foglal magában, kik közül az irodalomtörténet írói előtt sok még csak neve után sem ismertetik. Kiterjed ez az akkori magyar költői literatura egész birodalmára, az *epikára*, a *dramatikára*, a *didaktikára* s a világi *lyrikára* teljesen, a vallásos költészetre válogotással. Rövidség okáért a munkák részletes elszámálása helyett csak költőim neveit sorolom el.

I. Eposi költők.

1. Kik *vallási* tárgyakat dolgoztak ki :

Baranyai Pál.	Ilyefalvi István.
Batizi András	Kákonyi Péter.
Biai Gáspár.	Nagy Mátyás (Bánkai).
Bornemisza Miklós.	Nyíri János (Ceglédi).
Bornemisza Péter.	Szeremlyéni Mihály.
Csíkei István.	Székely Balázs.
Decsi Gáspár	Sztárai Mihály.
Décsi András.	Sztárai Miklós.
Erdélyi Máté.	Tarjai Mihály.
Fekete Imre.	Tinódi Sebestyén.
Földvári Ambrus.	Tolnai György.
Gáspár barát.	Torkos János.
Ilosvai Selymes Péter.	Tőke Ferenc.

2. Kik *regényes* tárgyakat dolgoztak ki :

Enyedi György.	Görgei Albert.
Fabrics István (Szakmári).	Istvánfi Pál.
Fazekas Miklós (Bogáti).	Vasfai Gáspár.

3. Kik *classica*i tárgyakkal foglalkodtak :

Csáktornyai Mátyás.	Idari Péter.
Dálnoki János.	<i>Ilosvai Péter. *)</i>
Husztli Péter.	Vajda Lőrinc (Kamarási).

4. *Magyar történeti* tárgyakat dolgoztak ki :

Csanádi Demeter.	Nagy Mátyás.
Farkas András.	Szőllősi István.
<i>Fazekas Mikló</i>	Temesvári István.
Gosárvári Mátyás.	Temesvári János.
Göröcséni Ambrus.	<i>Tinódi Sebestyén.</i>

*) Dőlt betűvel azon nevek állanak, melyek a sorozatban már előfordultak.

Gyulai Márton.
Ilosvai Péter.

Valkai András.

5. Idegen történeti tárgyakat :

Csegéri András.
Cserényi Mihály.
Decsi Mihály deák.
Fazekas Miklós.
Kákonyi Péter.
Mádai Mihály.

Sóvári István.
Sztárai Mihály.
Tinódi Sebestyén.
Valkai András.
Varsányi György.
Veres Gáspár (Szegedi).

II. Drámai írók :

Bornemisza Péter *).
Szegedi Lőrinc.

Karádi Pál névtelene.
(Salamon és Markalf).

III. Tanköltők :

Ádám János.
Apáti Ferenc.
Csáktornyai Mátyás.
Dévai Mátyás.
Dobai András.
Fazekas Miklós.
Fejes Miklós.
Heltai Gáspár.]

Horvát András.
Ihász Péter (Melius).
Ormpruszt Kristóf.
Pécsi János.
Pesti Gábor.
Pesti György.
Szegedi Gergely.
Tolnai Bálint.

IV. Énekszerzők :

Balassa Bálint.
Barát István.
Batízi András.
Bátori Boldizsár.
Batthányi Orbán.
Bornemisza Péter.
Császé Miklós.
Debreceni János.
Deszka N.
Dézsi András.
Fazekas Miklós.
Gyarmati Imre.
Hartyáni Imre.

Paniti János.
Pap Benedek.
Pesti György.
Rádai Balázs.
Rimai János.
Siklósi Mihály.
Somogyi Péter.
Suhod András.
Sylvester János (Erdősi).
Szegedi Gergely.
Szegedi István.
Szegedi Lőrinc.
Székely István **).

*) Ez itt még csak puszta név : míg Klytaemnestrája fényre nem kerül.

**) Székely is még csak nevével áll itt, míg hymnusa újra fölfedeztetnek.

Horvát András.

Huszár Gál.

Ihász Péter.

István deák.

II. JÁNOS KIRÁLY.

Kátosi Péter deák.

Kétei Mihály.

Magócsi Gáspár

Németi Ferenc.

Nyilas István.

Palatics György.

V. *Deákozók* (alakítani tekintetből teljesen összeállítva).

Diósi Gergely.

Egyedúti Gergely.

Heltai Gáspár.

Monoszlói András.

Szepetneki János.

Szerémi Illés.

Sziráki Balázs deák.

Sztárai Mihály.

Tolnai György.

Tordai Benedek.

Tőrei Gergely.

Újlaki Péter.

Valkai Kelemen.

Vásárhelyi András.

Zeleméri László.

Sylvester János.

Szegedi Lőrinc.

Tasnádi Péter.

Vilmáni Libéc Mihály.

Ez egész osztály Nemzeti Könyvtáram alakjában három oly kötetet ad, mint Csokonaim, és mintegy 24 füzetben volna eszközhető.

A második főosztályban

A XVII. SZÁZAD KÖLTŐI

foglaltatnak, és pedig több *névtelen*en kívül a következők:

Benicky Péter (Lyra).

Szentmártoni János (Tankölt.)

Kohári István (Tankölt.).

Szőke Ambrus (Lyra).

Liszti László (Epos).

Török István, Kolosi (Epos).

Péceli Imre (Lyra).

Zrinyi Miklós (Epos, lyra).

Két nagy kötetet töltenek be a Nemzeti Könyvtár módja szerint.

Az e századbeli *vallásos költészet* körüli tanulmányaim még nem tettek azon állapotba, hogy azt gyűjteményem szerkesztményébe felvegyem.

A harmadik főosztályt

A RÉGIBB MAGYAR KRÓNIKÁK

teszik, névszerint *Székely Istváné* (1559), *Heltai Gáspáré* (1575), *Pető Gergelyé* (1660) minden folytatásaival (*Kálnoki Sámuel*, *Spangár András*, *Kovács János* 1742-ig) és *Liszniai Pálé* (1692). Kevesbbé gyarapúl ez írók által a historiai tudomány, mint inkább a historia nemzeti felfogásának ismerete, mely egyik érdekes je-

lensége a nemzeti életnek. Teszen ez osztály két kötetet, 18 füzetben.

A hazai történetírás tekintetében mint nagyobb részt használatlan *kütfők*, még sokkal fontosabb a negyedik fő osztály:

A MAGYAR EMLÉKÍRÓK GYŰJTEMÉNYE,

mely egyelőre tizenkét írófoglal magában, *Bornemisza Tamástól Cserei Mihályig*, tehát 1540-től 1712-ig, többnyire kiadatlanokat; de melyhez a szükséges kiegészítések még nincsenek együtt.

Az ötödik osztályt teszik a

RÉGIBB MAGYAR BÖLCSESZÉK.

Ez osztályban a tiszta tudományos irányt nemzeti irodalmunk egyik fő disze, *Apácai Csere János* (1653), a gyakorlatit *Pataki Füsüs János* (1626) képviselik; s kiegészítik azt Csombor, Prágai, Molnár Albert, Laskai, Ceglédi, ifj. gr. Teleki Mihály stbnek részint eredeti, részint fordított írásaiból összeállított jellemzetes szemelvények. Egy kötet 7 füzetben.

A hatodik osztályban gróf Esterházy Miklós nádor Munkái foglaltatnak, ki kiadatlan theologiai, úgy politikai írásai által magát kitünő tudósnak és státusférfinak bizonyította. Mind két osztálya írásainak új világot vet a XVII. század első felének mind műveltségi, mind polgári történeteire. Nyomatatása már jóformán előhaladt, úgy hogy még ez évben teljesen jut a közönség kezeibe.

A hatodik osztályt Pázmán Péter válogatott Munkái tennék, ki nem csak nyelvünk történetében alkotott időszakot, hanem az újabb magyar prosának is atyja, tudományos és szónoki lángelme, a XVII. század irodalmának Zrínyivel együtt fő disze.

Bérekesszi ez időkört a hetedik osztály; a *régibb magyar nyelvészek*, Erdősitől Tsétsiig (1539—1708-ig), ily cím alatt:

CORPVS ANTIQVORVM GRAMMATICORVM VNG.

Foglaltatnak benne: Sylvester János (1539), a krakkai Irástudomány (1549), Molnár Albert (1610), Geleji Katona István (1645), Komáromi Csipkés György (1655), Pereszlényi Pál (1682), Kövesdi Pál (1686 előtt), Tótfalusi Kis Miklós (1697) és a magyar helyesírás hatalmas reformátora Tsétsi János (1708). E gyűjtemény, a magyar nyelv, nyelvtan és írásmód történetének egyik múlhatlan forrástárát képezi, s a nyelvvizsgálónak is kész, igen becses anyagot nyújt. Egy kötet négy füzetben.

A nyolcadik osztály a XVIII. századot nyitja meg

FALUDI FERENC MINDEN MUNKÁIVAL.

Epochalis ember a költészetben, és velős, numerosus irányával megújítója a XVII. század vége felé elhanyaglott prózának. Költői munkáit dalok, pásztori énekek s egy színmű teszik. Erkölcsi munkái, melyek részint eredetiek, részint fordítások, az életbölcsestre, világ és emberismeretre, vallásosság és erkölcsiségre vezető eszmék és ismeretek nagy sokaságával termékenyítették irodalmunkat, s oly morális tökélet képeznek, melyet csak forgatni kell, hogy üdvös kamatait gazdagon meg hozza. Egy kötetet tesznek nyolc füzetben; nyomtatása már megindult.

Faludit szívesen követnék nyomban, kilencedik osztályul,

BESSENYEI GYÖRGY MINDEN MUNKÁI.

Faludi, a magyar *renaissance* előhírnöke, Bessenyei annak fő hőse, philosophus, történetész, költő: ki a magyar irodalmi látkört új tartományokra terjesztette ki, azt új eszmékkal népesítette, új formákkal ékesítette. Számos munkái ma már felette megritkultak; együtt egy könyvtárban sehol sem találhatunk; sok kéziratban hever, sok elszórva, részint censurái tilalmak következtén. Az én szerkesztményemben hét nyomatlan munkája van, való díszei a Bessenyei Műzájának, melyek közül egyet Kazinczy Gábor, egyet Erdélyi János barátim hazafiúi indulatú közlékenységének köszönök. Feje levén ő egy az irodalomban fő szerepet viselt iskolának, a franciának: azon kor értelmiségi történetét Bessenyei munkái teljes kiadása nélkül nem méltathatjuk. Egy kötetet tesznek, vagy nyolc füzetben. Őt mint középpontot, sugarakként veszik körül társai, kiket

BESSENYEI KÖRE

cím alatt állítottam össze. Itt gróf Teleki Ádám, b. Orczy Lőrinc, Barcsai Ábrahám, Bárány Sándor, Ányos Pál, Péceli József, id. Szilágyi Sámuel, b. Naláci József, Czirják Mihály, gr. Teleki József, Sándor István, b. Orczy József, gr. Fekete János, Hary Péter, Göböl Gáspár, Takács József, Aranka György stb. válogatott munkáik által képviseltetnek. Egy kötet 5—6 füzetben.

A tizedik osztályt a

CLASSICA ISKOLA KÖLTŐI

teszik két kötetben, melynek elsejében Kalmár József, Molnár János, Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós, Rájnics József, Vályi-Nagy Ferenc stb, részint csak kivonatokban, vezettetnek föl; a második Vi-

rág Benedek Minden Munkáit foglalja magában, tehát a prosaikat is.

A tizenegyedik osztályt a *népi irányt* az irodalomba beoltani kezdett férfiak, különösen

DUGONICS, HORVÁTH ÁDÁM ÉS GR. GVADÁNYI J. teszik, célszerű válogatással; kikre

A tizenkettődik osztályban

AZ ÚJ ISKOLA ELŐZŐI

következnének. Ezek egyik kötetében gróf Rádai Gedeon, Földi János, Szentjóni Szabó László, Bacsányi János, Dayka Gábor, Verseghy Ferenc és Fazekas Miklós állanak; másikat Kármán József Írásai teszik, melyek már 1843-ban megjelentek; harmadikát Csokonai Mihály Minden Munkái, melyek szinte a közönség kezeiben vannak (1844—6); negyedikét Kisfaludy Sándor Minden Munkái, mik szinte megjelentek már, s mihelyt a kiadó könyvtár alkalmat nyújt, egy *pótlékkötettel* fognak kiegészíteni, mely Kisfaludy Sándor ezen, és egyéb kiadásában hiányzó, elszórt, jó részt kiadatlan, írásait hozná.

A tizenharmadik osztály

A RÉGIBB MAGYAR SZÍNKÖLTŐK

maradványait tartalmazza, válogatással, a XVII. és XVIII. századbéli drámai élet és irodalom megismertetéséül.

A tizennegyedik osztályt a múlt és jelen század befolyásait egyesítő

KIS JÁNOS POETAI MUNKÁI

teszik, és szinte a *közönség kezében vannak* már (1846—8).

A Kazinczy Ferencben megtestesült *új iskola* e főnökének *eredeti munkái*, azon akadémiai kiadásban, melyet Bajza barátommal kezdettem meg, a második kötet után megállapodván; a közönség egy újnak nézhet elibe Kazinczy Gábor kezeiből; s így a Nemzeti Könyvtár tiszte leszen azt a

KAZINCZY KÖRÉHEZ

tartozó költőkkel kiegészíteni, a mennyiben az által magán tulajdonjogokkal nem jó ütközésbe.

S ezen tizenötödik osztályhoz tartoznak

VITKOVICS ÉS GOMBOS MUNKÁIK

is, mik nem kevés kiadatlanokkal bővítve, több év óta várják immár a sajtót.

Már régebben történtek lépések az örökösöknél Katona József Színművei kiadására, melyeknek kéziratai vett tudósítás szerint Károlyi István nyomtatónál maradtak el. Ha egy újabb hírben bízhatni, azok csakugyan előkerültek volna.

E folyó század kitünőbb írói közül a Nemzeti Könyvtár alakjában megjelentek még Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály; sajtó alá készülnek Czuczor Gergely Munkái.

Befejeznék a Nemzeti Könyvtárt

A MAGYAR TUDÓSOK LEVELEI,

melyeknek gyűjteménye (a Kazinczyéit ide nem tudva, mik közül három kötetet külön már kiadtam,) megbecsülhetetlen diplomatáriumát képi a magyar belső élet és irodalom történetének.

Ime a nagyszerű vállalat terve, mely, ha akár magam, akár mások által véghez hajtatnék, az irodalom számos, sikertelen földben elásva rejtőző kincseit köz vagyonul visszaszerzené, s minden, mit magyar elme a szépnek igaznak és jónak szellemi birodalmában századok alatt előállított, új életre és új hatásra feltámasztatnék. Most azok nagyobb részt keveseknek, részint csak egyes emberek kezein ritkaságok gyanánt fordulnak meg, úgy hogy az *irodalomtörténetnek* sem szolgálhattak elégséges alapul, melynek tiszte, nem könyvcímeket sorolni el, hanem az írók összehasonlító vizsgálatából az irodalom fejlődési menetelét kipuhatolni, s azt mint összefüggő egészet, mint egy léteges élőfát, gyökerei, törzsöke, ágai, viránya és gyümölcsei szerint méltatni.

Vannak ugyan kik csak máról holnapra eszmélvén, az irodalom múltját inkább curiosumnak, előadását haszon nélkülinek, legfeljebb érdekes időtöltésnek tartják. De ezek feledik, hogy a történet mindig és mindenütt *magistra vitae* marad, akár a polgári viszonyok, akár hadi események, akár a műveltség s annak egyik fő tényezője, az irodalom körül forog. Abból tanuljuk, mit és mint működtek előttünk, hogy ezt kövessük, am azt kerüljük; ezt a mezőt tovább műveljük, am azt újból beültessük; semmit ne engedjünk kihalni, mi életre méltó, s hogy a régibb kultúra vállain biztosban emelkedünk, mint ha minden nyomon újra csak eleiről kezdjük. Senki sem tehet mindent: az egyesek és a korok solidáris munkásság által állíthatják csak elő, mit a nemzet üdvöset, sőt nagyot, öszvesen előállítani bír. E folytonosság nélkül örökké kezdünk, újra meg újra, de tökélyre az irodalmat nem viszzük egy ágában sem. Nem igen van nemzet,

melly annyira elfeledte irodalmi múltját, mint a miénk — az újabb korban. Innen az a kis kör, melyben mozgunk, innen e csinált szégyenség, s az irodalom jövődjé iránti csüggedt bizodalom. E helytelen irányon fordítani, e nagy hézagot erőmszerint betölteni, feladása most megjelenő irodalmi történetemnek is, bár ez azon bővebb munkának, melylyel a haza iránti kötelességemet leróni reményilem, sajátkép csak előrajzául tekinthető. E célt tűzte ki magának Nemzeti Könyvtáram is, melyet míg élek s egészségem kedvez, önálló munkálkodásaim mellett folytatni szándékozom: csak akadjanak, mint eddig, hazafiúi lelkű közre munkálóim az anyag összeszerzésében, és kiadóim, vevőim, pártfogóim a kiadások eszközzésére.

Ugyan azért e köz ügyben — mert én csakugyan annak nézem — teljes bizodalommal fordulok mindenek előtt valamennyi *barátjaihoz az irodalomnak*, azon kéressel, támogatnának értesítéseik és közléseikkel ezen túl is. Valamint hálával említettem eddig is mindazokat, kik tanácssal, kéziratokkal, különösen írók leveleivel és ritka könyvekkel segítettek, úgy szent kötelességemnek tartom ezután is hasonlót tenni: mert ily nagy körben egyes keveset tehet, nyomosat csak összevetett vállak. Sőt ha lesz, hason szeretettel visseltetve e neme iránt az irodalmi napszámosságnak, egy vagy más kitűzött részt felvállalni kész, szívesen járulok az eszközzéshez néminemű készületeimmel, hogy a vállalat, mely úgy is egy egész életet kíván, több munkás kéz által annál gyorsabban haladhasson!

De buzgó kérést intézek *az időszaki sajtó kezelőihez* is, méltatnák figyelmökre az eszmét, mely minden mivelt nemzetek által saját irodalmok irányában már régóta oly szeretettel karoltatott fel és vált gyümölcsöző valósággá; s költenék fel s irányoznák a közönség figyelmét valamint az új, úgy a régibb irodalomra is, azon érdemben lelvén jutalmokat, mely *az irodalmi öntudat hathatós ápolásában* fekszik. Nekik van különösen módjokban azt, mi a könyvboltok polcain elterjedésre vár, gyakori felemlítés által a közönség pártolásába ajánlani.

Végre a magyar irodalom a múlt század végeig soha sem volt *Maecenasok* nélkül; de voltak egyesek a most lefolyt félszázadban is, mi avval biztathat bennünket, hogy a hon szerencsésb állású fiai közt e neme az irodalom pártfogóinak sem halt még ki végképen. Vajjon nem érdemelnék-e a leélt idők szellemi hagyományai, hogy ily jötevő kezek által költessenek fel új életre?

2 új
Csak minden oldalról segedelem teheti, hogy míg irodalmunk új erővel tökéket szerez, a régieket is visszafoglaljuk s a múlt korok kamataival a nemzeti élet szellemi kincstárát mind inkább neveljük.

Pest, marcius 1. 1851.

TOLDY FERENC.

(Az Új M. Muzeum VI. füzetéből.)

Eisenfels és Emich könyvnyomdája.